

Prejeto: 11. 5. 2021
1.01 izvorni znanstveni članek

Tomaž Kladnik¹

Nastajanje slovenskih oboroženih sil

Izvleček

Avtor na podlagi proučevanja arhivskih virov in literature obravnava oblikovanje slovenske samostojne in demokratične države predvsem z vidika nastanka slovenskih oboroženih sil, ki jih je morala nastajajoča se nova država oblikovati na novo, pri tem pa se je spopadala z zaostrenimi odnosi z zveznimi jugoslovanskimi oblastmi, predvsem jugoslovansko armado, ki je prevzemala oblast v zvezni državi. Prav tako pa so nastanku lastne, slovenske vojske nasprotovali v opoziciji. Tako so se obrambni sistem ter njegovi vodje, predvsem ministra Janša in Bavčar, pa tudi predsednik vlade Peterle, znašli pred težkim odločitvami. Čeprav je realno grozila vojna, so bila obrambnemu resorju namenjena pičila sredstva, ki so jih morali skoraj v celoti nameniti nabavi orožja. Ob zavedanju o pomenu oboroženih sil za obrambo državne suverenosti so se nato preko projekta manevrske strukture narodne zaščite oblikovale oborožene sile, Teritorialna obramba Republike Slovenije, ki so skupaj z milico,

¹ Izr. prof. dr. Tomaž Kladnik, Center vojaških šol Slovenske vojske, tomazkladnik7@gmail.com.

civilno obrambo ter podporo civilnega prebivalstva zmagale v vojni za obrambo državne suverenosti.

KLJUČNE BESEDE: *Slovenija, demokratične spremembe, oborožene sile, vojna za obrambo suverenosti*

Abstract

Based on an analysis of archival sources and literature, the author considers the formation of the Slovene independent and democratic country, especially from the point of view of the formation of the Slovene armed forces, which had to be reshaped by the emerging new country, while at the same time dealing with aggravated relations with the Yugoslav federal authorities, especially the Yugoslav Army, which was seizing power in the federal state. The opposition was also against the formation of the country's own, Slovene army. Thus, the defence system and its leaders, especially Ministers Janša and Bavčar as well as Prime Minister Peterle, were faced with difficult decisions. In spite of the real war threat, scarce resources were available to the defence department, and these had to be devoted almost entirely to arms procurement. The awareness of the importance of armed forces for the defence of Slovenia's sovereignty helped to form the armed forces, the Territorial Defence of the Republic of Slovenia, through a project named Manoeuvre Structure of National Protection. Together with militia, civil defence and support of the civilian population, the Slovenian War of Independency was won.

KEY WORDS: *Slovenia, democratic changes, armed forces, war to defend sovereignty*

1. *Oborožene sile SFRJ*

Demokracijskim procesom, ki so se začeli konec osemdesetih let prejšnjega stoletja v Sloveniji, so najbolj nasprotovali v vojaškem vrhu Oboroženih sil (OS) Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ), ki so jih tvorile Jugoslovanska ljudska armada (JLA) kot zvezna vojska ter (teritorialne obrambe) TO posameznih socialističnih republik, katerih nalogi v obrambi države sta bili predvsem varovanje zaledja glavnih front ter delovanje na začasno zasedenem ozemlju. Formalni vrhovni poveljnik OS je bilo predsedstvo SFRJ, dejansko pa jih je obvladovalo konservativno in demokratičnim spremembam v SFRJ nenaklonjeno vodstvo Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo (ZSLO) ter Generalštaba Oboroženih sil (GŠOS) SFRJ. Zadnje obdobje razvoja Oboroženih sil SFRJ (1981–1991) je bilo že od začetka v znamenju posledic smrti predsednika Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije (CK ZKJ), dosmrtnega predsednika SFRJ, trikratnega narodnega heroja, vrhovnega poveljnika oboroženih sil itd. maršala Josipa Broza Tita leta 1980. Predsedstvo SFRJ kot skupinski organ ni imelo takega vpliva na popolnoma politično indoktrinirano armado kot njen preminuli vrhovni poveljnik. JLA se je zato lahko razvijala kot velik avtonomen sistem, ne meneč se za spremembe tako v geopolitičnem prostoru kot na notranjepolitičnem področju. Leta 1988, pred zadnjo veliko reorganizacijo, je bila JLA razdeljena na šest armad, po letu 1988 pa so uvedli bojevališča.²

Postopno se je v JLA izoblikoval velikosrbski koncept, ki je nadomestil do tedaj uveljavljeni koncept splošnega ljudskega

2 Strategija oboroženega boja (Beograd: Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo, 1985), 102–113; Rosvita Pesek, *Osamosvojitev Slovenije* (Ljubljana: Nova revija, 2007), 393–470; Zvezdan Marković, »Jugoslovanska ljudska armada – predstavitev nasprotne strani«, v: *Vojaška obramba Slovenije*, ur. Tomaž Kladnik (Ljubljana: Defensor, 2011), 517–553.

odpora. TO je postala v nekaterih delih države tako pomemben del OS, da je ob njej JLA začela izgubljati svojo superiorno vlogo, kar je proti koncu osemdesetih let privedlo do opisane reorganizacije OS SFRJ. Družbenopolitičnim skupnostim (DPS) oz. republiškim partijskim nomenklaturam so odvzeli ves vpliv na vodenje in poveljevanje TO. Z reorganizacijo sistema poveljevanja OS so oblikovali bojevališča ter korpuse in podredili republiške sile TO bojevališčem oz. korpusom v primeru vojne. TO je bila podrejena skupnemu Generalštabu Oboroženih sil SFRJ, ki je bil preoblikovan iz prejšnjega Generalštaba JLA. S tem so štabi, enote in ustanove TO postali praktično del JLA, tako kot do leta 1969 takratne partizanske brigade. Leta 1990 je v GŠ JLA nastal tudi Operativni načrt RAM s ciljem obrambe socializma in Jugoslavije. Cilj načrta je bil preprečiti zamenjavo oblasti v Sloveniji, predvsem pa na Hrvaškem, saj so predvidevali, da bodo komunisti izgubili oblast. V resnici je bil to načrt za oblikovanje novih zahodnih meja Srbije oz. ustvarjanje okvira za neko novo Jugoslavijo, v kateri bi Srbi na vseh ozemljih živeli v skupni državi. Štab vrhovnega poveljstva, v katerega sta bila združena Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo in Generalštab (ZSLO in GŠ) OS, je namreč menil, da je država na robu državljanske vojne, in je zato zahteval skupni sestanek štaba vrhovnega poveljstva in predsedstva SFRJ 12., 13. in 15. marca 1991. Na teh sejah so predlagali uvedbo izrednih razmer, povečanje bojne pripravljenosti JLA ter nujne ukrepe, da sistem privedejo v zakonske okvire ter da se začnejo pogovori o prihodnji ureditvi Jugoslavije. Predsedstvo ni sprejelo tega predloga, zato se je JLA opredelila za koncept zaščite in obrambe srbskega naroda zunaj Srbije in zbiranje JLA v mejah prihodnje Jugoslavije. S to opredelitvijo se je JLA postavila v funkcijo Srbije in njene vojne politike. Vrhovno poveljstvo je tedaj preoblikovalo naloge JLA, ki so se v novih razmerah glasile: obraniti pravico narodov, ki želijo

živeti v skupni državi Jugoslaviji, ter poskusiti omogočiti miren razhod s tistimi narodi, ki ne želijo več živeti v Jugoslaviji. Tako se je vojaštvo poskušalo iz orodja v rokah države spremeniti v gospodarja države, to pa bi pomenilo nekakšen tihi vojaški udar. Vendar so se dogodki razvili v drugo smer, saj se je z osamosvajanjem temu prva uprla Slovenija in nato še Hrvaška ter druge demokratično usmerjene republike.³

2. Razorožitev

JLA je s sklepi predsedstva SFRJ dobila formalno možnost, da s silo poseže v proces demokratičnih sprememb v Sloveniji in na Hrvaškem, ter je 17. maja 1990 začela izvajati ukaz, da se orožje TO in upravnih organov za obrambo izvzame iz skladišč TO ter se ga prenese v skladišča JLA. Republiški štab Teritorialne obrambe (RŠTO) Socialistične republike Slovenije (SRS) pod vodstvom načelnika generalpodpolkovnika Ivana Hočevarja, ki je pokazal veliko vnemo za dosledno izpolnjevanje ukaza, je že decembra 1989 podrejenim štabom ukazal izdelavo »načrtov za zagotovitev potrebnega skladiščnega prostora znotraj objektov JLA«. Naloga je bila označena kot strogo zaupna in je bila del načrtov TO za obdobje 1991–1995. Republiški štab TO v svojem ukazu ni iskal podatkov o manjkajočem skladiščnem prostoru, temveč natančne številke o količinah ter vrstah orožja in streliva, ki ga TO hrani zunaj objektov JLA, zato je bilo jasno, da je vsebina naloge v nasprotju z obrazložitvijo. V drugi polovici aprila 1990 so tako štabi TO predali armadi zastarelo in trofejno orožje, ki ga enote TO niso več nameravale uporabiti in je samo zavzemalo prostor v skladiščih. Konec aprila 1990 pa je

3 Markovič, »Jugoslovanska ljudska armada«, 517–553; Pesek, *Osamosvojitvev*, 393–470.

bila v Beogradu seja vojnega sveta SFRJ, na kateri so sprejeli podlago za razorožitev TO in visokim vojaškim starešinam pojasnili protirevolucionarno in protijugoslovansko naravo političnih sprememb v Sloveniji in na Hrvaškem. General Hočevar, poveljnik Republiškega štaba TO SRS, ki se je udeležil seja vojnega sveta, je po pisnem ukazu, dobljenem v začetku maja iz Beograda, za koordinatorja akcije v Sloveniji določil načelnika Republiškega štaba TO SRS generala Draga Ožbolta, človeka s podobnimi izkušnjami za »boj proti kontrarevoluciji« s Kosova. Ta je napisal in v Hočevarjevem imenu podpisal ukaz št. SZ 625/1-90 ter ga poslal poveljnikom trinajstih pokrajinskih štabov TO v Sloveniji. Ti so morali dodelati in zagotoviti predajo orožja TO najpozneje do 19. maja 1990 do 19. ure. Starešine v štabih za TO so večinoma z odporom sprejeli ukaz za premeščanje orožja ter o tem začeli obveščati novo republiško vodstvo. Začetek razoroževanja enot in poveljstev TO RS je bil namreč prav na dan primopredaje dolžnosti članov Izvršnega sveta RS, saj je 15. maja 1990 RŠTO izdal ukaz o razorožitvi TO oz. predaji hranjenja orožja, streliva in minskoeksplozivnih sredstev, ki so zunaj objektov JLA, v te objekte. Novo republiško vodstvo se je takoj odzvalo na ta ukaz in novi sekretar za ljudsko obrambo Janez Janša je občinskim upravnim organom za ljudsko obrambo poslal brzojavko, s katero je prepovedal oddajanje orožja v objekte JLA. Orožje so tako obdržale te slovenske občine: Brežice, Dravograd, Jesenice, Kranj, Krško, Lendava, Litija, Mozirje, Radlje ob Dravi, Radovljica, Slovenske Konjice, Šmarje pri Jelšah, Trbovlje, Tržič, Velenje in Žalec ter del orožja in streliva 30. razvojne skupine oz. Zaščitne brigade. Generali JLA so bili z akcijo bolj ali manj zadovoljni, saj je po večini uspela, poleg tega pa so hkrati razorožili tudi vso TO Hrvaške (odvzeli so ji več kot 200.000 kosov orožja) in

večino TO BiH, kjer pa nekatere hercegovske občine, katerih prebivalci so bili večinoma Hrvati, niso hotele izročiti orožja.⁴

3. Manevrška struktura narodne zaščite

Po razorožitvi TO RS 15. maja 1990 je 21. novembra 1990 predsedstvo SFRJ razglasilo za nelegalne vse enote in poveljstva, na novo oblikovana na območju Republike Slovenije, prepovedalo vpoklice, usposabljanje in preverjanje mobilizacijske in bojne pripravljenosti enot TO ter vnovič zahtevalo skladiščenje orožja TO v skladiščih JLA. Ne glede na pozive k dialogu, ki so prihajali iz Slovenije, je predsedstvo SFRJ nato 12. decembra sprejelo ukaz o *»razformiranju vseh oboroženih formacij na območju SFRJ, ki niso v sestavi enotnih OS SFRJ ali organov za notranje zadeve in katerih organizacija ni bila v skladu z zveznimi predpisi«*.⁵ Vso oborožitev in opremo tako teh enot kot posameznikov je bilo treba predati enotam in ustanovam JLA. Rok za to je bil 10 dni (22. december – dan JLA), nadzoroval naj bi ga ZSLO, ki je tudi določil enote JLA za varovanje izvajanja naloge. JLA je na podlagi tega ukaza uvedla najvišjo stopnjo pripravljenosti, premeščala posamezne nižje enote in težko orožje ter s prevzemanjem funkcije državnih organov

- 4 Vojaški muzej Slovenske vojske (VMSV), Fond Vojna za obrambo samostojnosti Slovenije 1991, Ukaz št. 16/490 z dne 24. 1. 1990 o pregledu skladiščnih objektov in skladiščnih sredstev OVO zunaj kompleksa JLA. Janez Janša, *Premiki* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992), 47–66. Albin Mikulič, *Uporniki z razlogom* (Ljubljana: Vojaški muzej Slovenske vojske, 2005), 21–23.
- 5 VMSV, Fond Vojna 1991, Ukaz Predsedstva SFRJ z dne 12. 12. 1990 o razformiranju vseh oboroženih formacij na območju SFRJ, ki niso v sestavi enotnih OS SFRJ ali organov za notranje zadeve in katerih organizacija ni bila v skladu z zveznimi predpisi.

posegala v celovitost in suverenost Slovenije. Razumevanje oz. bolje rečeno nerazumevanje nastalih razmer na ozemlju Jugoslavije in v Evropi s strani vrha JLA pa je dobro razvidno iz štabne vojne vaje »*Bedem – 91*«, s katero so predvideli oz. urili vojaški poseg na območju Slovenije. Novo republiško vodstvo se je takoj odzvalo na ukaz o razorožitvi TO, ki ga je izdal demokracičnim spremembam v Republiki Sloveniji nenaklonjen RŠTO SRS, in novi sekretar za ljudsko obrambo Janez Janša je občinskim upravnim organom za ljudsko obrambo poslal br-zojavko, s katero je prepovedal oddajanje orožja v objekte JLA. Zaradi spora med RS in RŠTO oz. ZSLO, predvsem pa zaradi odvzema orožja TO Slovenije s ciljem zavarovanja ukrepov nastajajoče slovenske države so v novem republiškem vodstvu začeli iskati nove rešitve. Tako so od sprva ustanovljenih jeder vojaškega odpora ter nato vojske Slovenije oborožene sile nove države dokončno obliko dobile v Manevrski strukturi narodne zaščite (MSNZ). Na podlagi ustavnih določil SFRJ in določbe zveznega zakona o splošni ljudski obrambi ter konkretizacije določila, da sestavljajo TO poleg enot, štabov in zavodov tudi druge oblike organiziranja za oboroženi boj, je bila narodna zaščita opredeljena kot najširša organizirana oblika samozaščitnega in samoobrambnega delovanja delovnih ljudi in občanov, za njeno usposabljanje za oboroženi boj pa so bili odgovorni štabi za TO. Z opredelitvijo nalog pripadnikom NZ so ti lahko sodelovali v bojnih dejavnostih z enotami ali štabi TO, pod njihovim vodstvom, predvsem pa so bile njihove naloge oborožena zaščita pomembnih objektov in vodstev družbenopolitičnih skupnosti. Ustavna opredelitev NZ je bila torej taka, da je omogočala njeno aktiviranje in angažiranje, ko so bile razmere za Slovenijo najmanj ugodne, pri tem pa v ničemer ni kršila zakonitost, na kar so se slovenske oblasti sklicevale ob

ustanovitvi (Manevrske strukture) narodne zaščite kot začetnice oboroženih sil samostojne slovenske države.⁶

Uradno je MSNZ začela delovati 29. avgusta 1990, ko je republiški sekretar za notranje zadeve Igor Bavčar imenoval Toneta Krkoviča, rezervnega kapetana I. razreda, za načelnika (Manevrske strukture) narodne zaščite, dejansko pa takoj po razorožitvi. S tem je bila ustanovljena posebna oborožena organizacija, ki je bila sposobna slabe tri mesece po razorožitvi slovenske TO ob tesni naslonitvi na specialno enoto in posebne enote slovenske milice zavarovati Slovenijo pred kakršnim koli oboroženim presenečenjem. MSNZ je nastala zaradi dobro organizirane in tajne akcije ter je bila organizirana v vseh trinajstih pokrajinah (TO) v Sloveniji, v katerih so bili imenovani načelniki MSNZ, ki so tesno sodelovali s poveljniki posebnih enot milice. Osnovni namen oblikovanja MSNZ je bilo, kot že rečeno, zavarovanje ukrepov nastajajoče slovenske države, ki jo je tedaj in pozneje najbolj ogrožala JLA. MSNZ je zagotavljala, da so prek nje republiški organi in predsedstvo republike dejansko vodili in poveljevali TO Slovenije. Na Pristavi nad Stično so se 7. 9. 1990 sestali njeni najpomembnejši akterji Janez Janša, Igor Bavčar, Tone Krkovič, Jože Kolenc in Vinko Beznik. Analizirali so položaj in dotakratne ukrepe ter dorekli globalni načrt delovanja MSNZ, v katerega je bila kot neločljivi del vključena tudi slovenska milica. Tone Krkovič je kot načelnik MSNZ po tem sestanku s sodelavci izdelal potrebne dokumente in delovne karte. Osnovni vojni načrt MSNZ je bil preprost in logičen. V primeru oboroženega posega JLA bi morala zavarovati ključne objekte, hkrati pa s

6 VMSV, Fond Vojna 1991, Odločba o imenovanju načelnika Narodne zaščite št. 0001-1-Z-2/13-90 z dne 29. 8. 1990 in Direktiva načelnika narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno in popolno uporabo MSNZ z dne 7. 9. 1990; Mikulič, *Uporniki*, 21–23. Janša, *Premiki*, 47–66.

hitrimi napadi na skladišča orožja in vojaške opreme zagotoviti možnosti za vpoklic popolnih formacij TO. Izdelani so bili podrobni načrti za posamezna skladišča in druge objekte. V svojih osnovnih zamislih so se ti načrti ob agresiji JLA junija 1991 potrdili tudi v praksi. Sprejeli in potrdili so tudi dokument za vojaško zavarovanje osamosvajanja Republike Slovenije, ki je bil v junijsko-julijskih dneh leta 1991 uporabljen v vojni za obrambo države. V Direktivi za obrambo Slovenije v primeru agresije JLA na Slovenijo pa je bila jugoslovanska armada tudi prvič jasno opredeljena kot morebitni agresor oz. ključna nevarnost za slovensko osamosvojitve. Na sestanku so bili sprejeti in formalizirani tudi strateški dokumenti, ki so predstavljali temeljno podlago za zaključno fazo organiziranja simbioze vojaško-policijske organizacije MSNZ, na kateri je temeljila uspešna obramba slovenske suverenosti.⁷

Temeljni obrambni načrt MSNZ je bil preprost in logičen. V primeru oboroženega posega JLA bi morala MSNZ zavarovati ključne objekte, hkrati pa s hitrimi napadi na skladišča orožja in vojaške opreme zagotoviti možnost za vpoklic popolnih formacij TO. Izdelani so bili podrobni načrti za posamezna skladišča in druge pomembne objekte. Po pokrajinah in občinah so bile sestavljene udarne skupine in jurišni odredi, katerih formacije so bile prilagojene razpoložljivemu orožju in opremi. Mobilizacijski dokumenti so bili v največji tajnosti izdelani za sklic novih enot, ki so bile mobilizirane po načelu samopoziva, brez dodatne kurirske službe z izdelanim posebnim sistemom šifriranega obveščanja. Ustanovljena so bila tudi mnoga tajna skladišča za orožje in vojaško opremo. Že poleti 1990 pa se je začelo zbirati informacije o JLA, na osnovi katerih so bile izdelane ocene ogroženosti, formacije MSNZ in načrt delovanja. MSNZ je zatorej treba obravnavati v funkciji priprav

7 Ibid.

na obrambo slovenskega prostora in prihodnje samostojne ter neodvisne države. To je bila enkratna organizacija, ki je morala v času prenove TO delovati kot oborožena sila Slovencev v pripravah na osamosvojitveno vojno. Eden od ukrepov vzpostavitve slovenskih oboroženih sil v okviru delovanja MSNZ kot ponovnega formiranja in oboroževanja enot nove TO pa je bil tudi odvzem orožja TO, ki je bilo po omenjenem ukazu v skladiščih JLA.⁸

4. Teritorialna obramba Republike Slovenije in priprave na vojno

S sprejetjem svežnja ustavnih amandmajev, s katerimi je Skupščina RS 27. in 28. septembra 1990 odpravila veljavnost zveznih dokumentov, ki so bili v nasprotju z republiško ustavo, med drugimi tudi, da sta služenje vojaškega roka in slovenska TO v izključni pristojnosti republike, so bili izpolnjeni tudi formalnopравни pogoji za ponovni prevzem poveljevanja nad celotno TO RS. Tako je predsedstvo Republike Slovenije že 28. septembra 1990 imenovalo majorja Janeza Slaparja, dotedanjega poveljnika Pokrajinskega štaba TO za Gorenjsko, za vršilca dolžnosti načelnika RŠTO. Ta pa je 4. oktobra ob predhodnem soglasju predsedstva RS imenoval vršilce dolžnosti komandantov TO pokrajin. S tem so prenehali tudi razlogi za delovanje MSNZ, ki je bila razformirana, njeni pripadniki pa so bili večinoma razporejeni v sestavo nove TO RS.⁹

- 8 VMSV, Fond Vojna 1991, Direktiva načelnika narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno in popolno uporabo MSNZ z dne 7. 9. 1990. Mikulič, *Uporniki*, str. 21–23. Janša, *Premiki*, 47–66.
- 9 VMSV, Fond Vojna 1991, Prisega Janeza Slaparja z dne 28. 9. 1990 in Odredbe RŠTO o imenovanju vršilcev dolžnosti komandantov TO pokrajin, št. 14720-90 z dne 4. 10. 1990. Janša, *Premiki*, 73–85.

Obrambni sistem ter njegovi vodje, predvsem ministra Janez Janša in Igor Bavčar, pa tudi predsednik vlade Lojze Peterle, pa so se znašli pred težkimi odločitvami. Čeprav je realno grozila vojna, so bila obrambnemu resorju namenjena pičila sredstva, ki so jih morali skoraj v celoti nameniti nabavi orožja. Zaradi nepodpore in tudi odkritega odpora večine članov vrhovnega poveljstva oz. predsedstva Republike Slovenije do krepite obrambne moči države, štirje med njimi so februarja 1991 podpisali deklaracijo, v kateri se je zagovarjala Slovenija brez vojske, ter zavlačevanja in nasprotovanja opozicije sprejetju obrambnega proračuna so v obrambnem sistemu že tako pičila sredstva prejeli šele tik pred začetkom vojaške agresije JLA, kar pa je že resno ogrozilo nabavo skromnih, a prepotrebni količin protiolepnih sredstev in pehotnega orožja za delovanje operativnih enot vojske, usposabljanje rednih enot pa se je lahko začelo šele 15. maja 1991 in še to samo dveh manjših enot v učnih centrih Ig in Pekre, ki sta nato že 23. 5. 1991 postala prvi poskusni cilj agresije JLA na Slovenijo.¹⁰

TO je neposredno pred vojno zagotavljala: pripravljenost na vseh ravneh poveljevanja in aktiviranja štabov ter intervencijskih enot v času do dveh ur; operativno pripravljenost vseh štabov, 85 skupin za oviranje, 92 protiolepnih skupin, 59 oddelkov, 240 vodov, 142 čet, 33 odredov vodne sestave, 11 odredov četne sestave in 6 bataljonov. Skupno je bilo to enakovredno 378 četam ali 94 bataljonom. Za 35.000 pripadnikov so imeli zagotovljeno orožje in pehotno strelivo, 1024 protiolepnih orožij in še dodatnih 1106 protiolepnih orožij za enkratno uporabo, 203 kosov orožja za podporo, 99 protiletalskih orožij, 42 protiletalskih raket ter 33.000 kg razstreliva. Pomemben vir oborožitve pred bojnimi spopadi so bili odvzeti orožja

10 Janez Janša, »Spremna beseda« v: *Vojna za Slovenijo*, ur. Aleš Hojs (Ljubljana: Nova revija, 2014), 13–24.

iz vojašnic JLA ter nabava orožja v tujini. Tako je v Kočevsko Reko 21. junija 1991, manj kot teden dni pred napovedano osamosvojitvijo, prispelo težko pričakovano orožje po načrtu Bor (5000 avtomatskih pušk, 5 milijonov kosov streliva, več kot 1000 protiolepni sredstev, nekaj raketnih lanserjev fagot za srednje dolge razdalje in nekaj deset protiletalskih raket Strela 2M). V času vojne pa orožje, ki je bilo zaplenjeno v bojnih spopadih oz. pridobljeno z zavzetjem večjih skladišč orožja JLA, kot sta bili npr. Ložnica in Borovnica.¹¹

Sedemnajstega decembra 1990 so slovenske oblasti v Kočevski Reki organizirale prvi javni postroj enote oboroženih sil novo nastajajoče se države, iz katere se je pozneje izoblikovala 1. specialna brigada MORiS kot prva popolnoma poklicna enota vojske. S postrojem te enote so bile slovenski javnosti in morebitnim nasprotnikom prikazane priprave in pripravljenost na obrambo samostojnosti ter, kot je dejal predsednik Izvršnega sveta RS Lojze Peterle, *»zadišalo je po slovenski vojski«*, ter kasneje poudaril, da *»prvi postroj, v katerem so bili pretežno prostovoljci, ni bil zadeva trenutka, predrznosti, samovolje ali neodgovornosti. Bil je izraz odgovorne volje slovenske vlade, njene obrambne strategije, tesnega sodelovanja ministrstev za notranje zadeve in za obrambo ter poguma posameznikov. Tu niso stali zaščitniki privilegiranega vrha nedemokratskega režima, ampak možje in fantje, ki so bili pripravljene dati vse za svobodo samostojne in demokratične Slovenije. Z zvezdami na kapah. Zvezda pa ni bila ne izhodišče, ne cilj, niti simbol poslanstva, bila je le taktično pokritje. Marsikaj je bilo navzven starega, samo namen je bil drugi. Namen je bil posvečen domovini. Slovenski vojak se je takrat vrnil k svojemu osnovne-*

11 VMSV, Fond Vojna 1991, Bojno poročilo o bojni pripravljenosti TO R Slovenije za leto 1990, DT, št. 56 z dne 18. 2. 1991. Janša, *Premiki*, 73–85.

mu poslanstvu.»¹² Tako se niso spremenili le formalni okviri organizacije oboroženih sil, ampak njen namen in vsebina. S tem postrojem je bilo nepreklicno konec Teritorialne obrambe Socialistične republike Slovenije, ki se je preobrazila in dobila nov namen. Staremu okviru se je dala nova vsebina. Zgodila se je bistvena in zgodovinska sprememba – prišlo je do enega ključnih prelomov z nedemokratskim redom, prišlo je do diskontinuitete. Namen TO SRS ni bil zavarovanje osamosvojitve in demokratizacije, ampak varovanje totalitarnega režima, ki so se mu v Sloveniji s prvimi demokratičnimi volitvami in ustanovitvijo samostojne države odpovedali.¹³

V decembru 1990 so v TO dobili tudi prvi kontingent orožja, nabavljenega v tujini (40 pištol Beretta, 400 pušk SAR in 10 protioklepni orožij Armbrust), in nato v letu 1991, do začetka vojne, še dva kontingenta orožja. Štiri dni pred postrojem v Kočevski Reki je načelnik RŠTO v Poljčah poročal razširjeni sestavi predsedstva RS o stanju in problemih bojne pripravljenosti. Predsedstvo je seznanil z ukrepi, ki so jih pripravljali za prehod TO v prihodnje oborožene sile slovenske države ter o pripravljenosti za izvajanje nalog ob osamosvojitvi. V ta sklop so spadale tudi naloge prevzema poveljevanja nad strukturo armade v Sloveniji in ukrepi za prevzem slovenskih nabornikov ter o izvedeni reorganizaciji v skladu z Zakonom o obrambi in Zakonom o vojaški dolžnosti. TO je zagotavljala: 1) pripravljenost na vseh ravneh poveljevanja in aktiviranja štabov ter intervencijskih enot v času do dveh ur; 2) operativno pripravljenost vseh štabov, s temi sredstvi bi lahko uničili več kot 180 tankov;

12 Tomaž Kladnik, »Teritorialna obramba Socialistične republike Slovenije ni Teritorialna obramba Republike Slovenije,« v: *Revija Slovenska vojska*, ur. Roman Pišlar (Ljubljana: Ministrstvo za obrambo RS, 2018, št. 7), str. 28–29.

13 Janša, *Premiki*, 73–85. Tomaž Kladnik, *Slovenska vojska v službi domovine* (Ljubljana: Defensor, 2006), 22–33.

3) zavarovanje mirnodobnih in vojnih lokacij, mobilizacijskih zbirališč, skladišč in transportov ter zavarovanje objektov posebnega pomena; 4) nadzor in nasilno odpiranje meje, preprečevanje uporabe enot JLA, blokado kasarn, preprečevanje izvoza MTS, oviranje, nasilni prevzem skladišč in objektov armade; 5) vzpostavitev zbirnih centrov za slovenske nabornike in centrov za sprejem starešin, ki prebegnejo.¹⁴

Osemnajstega marca 1991 je predsedstvo RS ustanovilo Republiško koordinacijo, ki je bila operativno koordinacijsko telo za primer izrednih razmer. S tem je bil ustanovljen organ, ki je usklajeval vse obrambne priprave na slovensko osamosvojitve in je v vojni vodil vse vojne operacije TO, policije in civilne obrambe. Praktično je šlo za organ, ki je usklajal vse obrambne in varnostne priprave in nato v vojni opravljal naloge štaba vrhovnega poveljnika. Vlogo vrhovnega poveljnika pa je po ustavi opravljal predsedstvo RS, razširjeno s predsednikom vlade in skupščine. Pri delu predsedstva so sodelovali še ministri za obrambo, notranje in zunanje zadeve, informiranje ter poveljnika oz. načelnika republiškega štaba za TO in civilno obrambo. Vodila sta jo republiška sekretarja za notranje zadeve in obrambo Igor Bavčar in Janez Janša. Sprva je delovala v prvem nadstropju stavbe Izvršnega sveta RS, od 28. junija pa v kletnih prostorih Cankarjevega doma v Ljubljani. Delovne skupine operativnega koordinacijskega telesa so takoj po njegovi ustanovitvi 19. marca 1991 začele izdelovati različice ukrepov ob morebitni uporabi sile JLA, v TO pa so začeli poskusne mobilizacije enot po pokrajinah. Hkrati so začeli izdelovati mobilizacijske načrte za pokrajine ter izdajati ukaze za začetek mobilizacije posameznih vojnih

14 VMSV, Fond Vojna 1991, Bojno poročilo o bojni pripravljenosti TO R Slovenije za leto 1990, DT, št. 56 z dne 18. 2. 1991. Janša, *Premiki*, 157–191/312–357.

enot TO. V celotnih pripravah in bojnih spopadih do odhoda JLA iz Slovenije se je kot izjemno dobra pokazala odločitve o ustanovitvi koordinacijskih skupin tudi na pokrajinski ravni, ki so usklajevale bojne dejavnosti med TO, organi za notranje zadeve in civilno obrambo, pa tudi predhodno usposabljanje, predvsem priprava in izvedba štabne vojne vaje Kobra-91 in taktične vaje Premik-91, ki sta enote TO izurili v izvajanju manevra na celotnem območju RS in s tem omogočili pravočasno in učinkovito uporabo tudi najmanjših enot.¹⁵

Eden ključnih spopadov v času osamosvajanja Slovenije je bil tako spopad obveščevalnih služb oz. pridobivanje podatkov o nasprotniku. Ta spopad je bil še toliko bolj zapleten, saj sta bili zvezna in republiška služba državne varnosti (SDV), pa tudi vojaška kontraobveščevalna služba, še do pred kratkim enotna inštitucija za »obrambo pridobitev komunistične revolucije« ter namenjena predvsem boju proti notranjemu in zunanjemu sovražniku »peti in šesti koloni«, zaradi česar Igor Bavčar, novi minister za notranje zadeve dotedanji SDV ni mogel zaupati, zato so jo razpustili oz. preoblikovali. Del obveščevalnega in protiobveščevalnega dela SDV je prevzel varnostni organ v sekretariatu za obrambo, maja 1991 pa je bila ustanovljena Varnostno informativna služba (VIS), katere vodstvo je prevzel Miha Brejc in katere glavna naloga je bila varovanje in pridobivanje podatkov, na osnovi katerih se je lahko republiško vodstvo sprejemalo strateške odločitve v zvezi z osamosvojitvijo države in nato vodenja oboroženih spopadov. Tako je VIS imela pred začetkom konflikta več kot 200 obveščevalnih pozicij v JLA po vsej Sloveniji ter v Zagrebu in Beogradu, pa tudi drugod, med

15 VMSV, Fond Vojna 1991, Sklep Predsedstva RS o ustanovitvi operativnega koordinacijskega telesa za primer izrednih razmer, št. 800-03-7/91 z dne 18. 3. 1991. Janša, *Premiki*, 157–191/312–357.

vojno pa so Republiški koordinaciji posredovali nekaj tisoč operativno pomembnih sporočil.¹⁶

Šestindvajsetega junija 1991 je bil v okviru svečanosti ob razglasitvi neodvisnosti države na Trgu republike v Ljubljani prvi postroj častne enote TO. Enoto so sestavljali vojaki, podčastniki in častniki obeh učnih centrov. Poveljujoči častnik na svečanosti je bil podpolkovnik Anton Krkovič, ki je na dan razglasitve samostojnosti Republike Slovenije prvič v zgodovini samostojne države in njene vojske s častno sabljo poročal predsedniku predsedstva Republike Slovenije gospodu Milanu Kučanu. Hkrati pa se začne zavzemanje slovenskih mejnih prehodov JLA in zvezne milice, prelet letala jugoslovanskega vojnega letalstva v nizkem letu nad prizoriščem proslave ob razglasitvi samostojnosti ter prvi strelji pripadnika JLA v Divači, kar je pomenilo začetek načrtovanega, usklajenega in enotno vodenega napada JLA na slovensko suverenost. Začne se z izpadom tankov iz vojašnice tankovske brigade na Vrhniki in s kolono oklepnih bojnih vozil, ki je pripeljala s Hrvaške in je bila najprej zaustavljena v Pogancih. Kot odgovor na bojno delovanje JLA je načelnik RŠTO polkovnik Janez Slapar izdal ukaz o bojnem delovanju TO oz. da *»se z odločnim bojnim delovanjem, s težiščem na dejstvovanju po oklepnih enotah in drugih sredstvih tehnike zagotovi realizacijo načrtovanih nalog, da se z uporabo razpoložljivih borbenih sredstev zagotovi varovanje objektov, meje in komunikacij ter prepreči manevre enotam JLA«*.¹⁷

16 Anton Bukovnik in Biserka Debeljak, »Organi za notranje zadeve v zaščiti procesov osamosvajanja Republike Slovenije,« v: *Enotni v zmagi*, ur. Nataša Urbanc, (Ljubljana: Nova revija, 2006), 155–170.

17 VMSV, Fond Vojna 1991, Ukaz načelnika RŠTO z dne 27. 6. 1991 ob 9.50. Janša, *Premiki*, 157–191/312–357.

5. Vojna za obrambo slovenske suverenosti

Agresijo na Slovenijo začno enote in poveljstva JLA izvajati 26. in 27. junija 1991 iz naslednjih korpurnih območij, ki so bila podrejena 5. vojaškemu območju v Zagrebu.: 13. korpus, poveljstvo na Reki, 14. korpus, poveljstvo v Ljubljani, 31. korpus, poveljstvo v Mariboru, 32. korpus, poveljstvo v Varaždinu, 10. korpus, poveljstvo v Zagrebu in 5. korpus vojaškega letalstva in protizračne obrambe, poveljstvo v Zagrebu. Tako je imela JLA v Sloveniji od 20.000 do 25.000 vojakov, približno 250 tankov stalne sestave in približno 100 tankov, ki so v Slovenijo prišli iz Hrvaške, ter okoli 300 oklepnih vozil različne namenskosti (transporterji, protiletalski topovi, poveljniška vozila, izvidniška vozila idr.). Na štirih letališčih z betonskimi vzletno-pristajalnimi stezami (Cerklje, Maribor, Brnik in Portorož) pa je bilo na začetku spopadov približno 90 letal in 50 helikopterjev. Slovenski TO je poveljeval RŠTO. Sestavljali so jo zaščitna brigada in sedem pokrajinskih štabov, ki so bili razdeljeni na 26 območnih štabov. Že prvi dan spopadov je bilo angažiranih 15.000 mož, v celoti pa 35.100 mož. V slovenski TO je bilo 500 profesionalcev, med katere so sodili tako delavci na starešinskih dolžnostih kot administrativno-tehnično osebje. Njeni pripadniki so bili oboroženi s pehotnim orožjem, z orožjem za podporo (minometi, topovi itd.), z orožjem za protioklepni boj ter z lažjim topniškim orožjem za protiletalsko obrambo (rakete Strela 2M). Prav tako pa se je v njeno oborožitev vgrajevalo zaplenjeno orožje JLA, ki je omogočalo oblikovanje novih enot, kot so bile tankovske čete, baterije za protiletalsko obrambo itd. Slovenske policijske enote, ki so v spopadih odigrale izjemno pomembno, pogosto ključno vlogo, so šteje 7100 ljudi (vključno z informacijski sistemom in pomožnimi službami). V segmentu priprav na agresijo in vodenje odpora je v vojnih operacijah oborožene sile podpiral sistem civilne obrambe, ki

je s svojimi aktivnostmi bistveno pripomogel k zmagi v osamosvojitveni vojni. V okviru bojnih operacij in izven njih so pripadniki civilne obrambe pod vodstvom Francija Žnidaršiča organizirano in sistematično izvajali oviranje, odklope elektrike, vode, plina, prevoze in blokade ter oskrbo obrambnih sil. JLA naj bi operacijo na Slovenijo izvedla razmeroma hitro in brez prevelikih zapletov. Njen napad ni povzročil posebnega presenečenja, saj se je neprestano pričakoval. Mogoče je bilo presenečenje med taktičnim in operativnim, ker se ni točno vedelo, kdaj in kje se bo zgodila agresija. Ukrepi v Sloveniji pred razglasitvijo samostojnosti in neodvisnosti so bili takšni, da so bile slovenske obrambne sile že praktično oblikovane, zato so lahko že v začetnem stadiju vojne nastopile proti nasprotni strani povsem neobremenjeno in enakovredno.¹⁸

TO je bila ustanovljena z nalogo organizirati, formirati in usposobiti se za namensko delo v vojnih razmerah. V zelo kratkem času je prešla v eno najtežjih oblik delovanja, to je delovanje na začasno zasedenem ozemlju, kjer je imel nasprotnik premoč v tehnično-materialnih sredstvih, absolutno pa v oklepno-mehanizirani in letalski komponenti. Pri tem je treba upoštevati tudi to, da je bil ta nasprotnik še do nedavnega sodelujoč v prostoru, in to z dominantno vlogo, ter spretno prikrival svojo organizacijsko-formacijsko strukturo, kakor da je načrtoval, da bo postal nasprotnik. V celotnih pripravah in poteku bojnih spopadov do odhoda JLA iz Slovenije se je kot izredno dobra pokazala odločitev o ustanovitvi koordinacijskih skupin na pokrajinski ravni, ki so usklajevale bojne aktivnosti med TO, organi za notranje zadeve in civilno obrambo. Zagotovljeno je bilo nepretrgano delovanje sistema vodenja

18 VMSV, Fond Vojna 1991, Analiza bojnega delovanja TO R Slovenije v času od 26. 06. do 17. 07. 1991 z dne 17. 07. 1991; Janša, *Premiki*, 157–191/312–357.

in poveljevanja, od republiške, preko pokrajinskih koordinacij do enot ter obratno, kar je bila tudi posledica novega sistema zvez Raca, ki pa ni bil zagotovljen na vseh stopnjah poveljevanja. V koordinacijskih skupinah so se združevali podatki o nasprotniku, ki so omogočili učinkovito obrambo pri izvajanju njegovih specifičnih bojnih delovanj. Težišče odločnega bojnega delovanja zoper nasprotnika s ciljem preprečiti prodor oklepno-mehaniziranih sil v globino ozemlja RS je bilo vzdolž glavnih smeri: Varaždin–Ormož–Ptuj–Maribor, Zagreb–Novo mesto–Ljubljana ter Reka–Ilirska Bistrica–Postojna–Sežana–Nova Gorica.¹⁹

Z neprestanim aktivnim in elastičnim partizanskim bojnim delovanjem vzdolž vseh smeri prodora nasprotnikovih enot je bil cilj upočasniti tempo njegovega nastopanja in mu povzročati čim večje izgube, predvsem v bojni tehniki in živi sili, ter onemogočiti njegov razvoj. Hkrati pa v sodelovanju s civilno obrambo izvajati učinkovito obrambo komunikacij in blokado vojašnic JLA ter ob podpori topništva in minometov uničevati nasprotnikove enote, ustanove in objekte. S protidiverzantskimi enotami se je izvajal protidiverzantski boj na širših območjih letališč in pomembnejših taktičnih smereh in objektov, onesposabljali so se nasprotnikovi najvitalnejši objekti, sredstva, tehnika, zveze in poveljniška mesta ter preprečevali so se njegovo zračno desantno delovanje, oskrba na celotnem območju prodora in razmestitve njegovih sil. Prav tako pa so bili za naše obrambne sile značilni visoka stopnja strokovnosti in kakovosti načrtov v praksi preverjenih nalog oviranja, zavarovanja meje, varovanja objektov, organizacije zbirnih centrov, blokad, POS ter njihova organizacija v štabih in enotah; hitra

19 VMSV, Fond Vojna 1991, Analiza bojnega delovanja TO R Slovenije v času od 26. 06. do 17. 07. 1991 z dne 17. 07. 1991. Janša; *Premiki*, 157–191/312–357.

in učinkovita disperzija velikih količin zaplenjenih materialno-tehničnih sredstev, minskoeksplozivnih sredstev iz skladišč JLA; zagotavljanje logistične zagotovitve lastnih enot s strani CO; učinkovito delovanje informativno-propagandnega sistema, ki je pozitivno deloval na pripadnike lastnih enot in na prebivalstvo ter nasprotno na nasprotnika, ne nazadnje tudi visoko število prebegov in predaj pripadnikov JLA, zvezne milice in civilnih oseb v službi v JLA ter dobro postavljen in izveden sistem zbirnih centrov.²⁰

Značilnosti vojne lahko strnemo v naslednjih točkah:

»Najpomembnejši razlogi za zmago v vojni za Slovenijo so bili:

1. jasen politični cilj, podprt z enotnostjo naroda in s plebiscitnim rezultatom;
2. nasprotnika nismo podcenjevali, on pa nas je;
3. naše enote so bile homogene in motivirane, nasprotnikove večinoma ne;
4. večino nujnih in mogočih priprav na obrambo smo izvedli pravočasno;
5. imeli smo dobre informacije o nasprotniku;
6. premoč nasprotnika v orožju in številu smo nevtralizirali z omejitvijo njegovega manevra;
7. human pristop z izogibanjem žrtvam na obeh straneh, nediskriminatorna obravnava ranjencev in uspešna propagandna aktivnost so motivirali nasprotnikove enote za predajo;
8. številni posamični uspehi enot TO in policije od prvega dne vojne naprej so krepili moč TO ter dvigovali moralo vojaštva in civilnega prebivalstva;

²⁰ VMSV, Fond Vojna 1991, Analiza bojnega delovanja TO R Slovenije v času od 26. 06. do 17. 07. 1991 z dne 17. 07. 1991; Janša, *Premiki*, 157–191/312–357.

9. dobra organizacija civilne obrambe je z oviranjem nadomestila pomanjkanje težkega orožja;
10. preskrba prebivalstva je kljub vojni delovala skoraj nemoteno, vse veje oblasti razen pravosodne so učinkovito delovale, nova država je zadovoljivo funkcionirala.«²¹

Z odhodom zadnjega okupatorskega vojaka z ozemlja Slovenije se je začelo preoblikovanje TO iz vojnega v mirnodobno stanje ter iz rezervne v naborniško vojsko s profesionalnim jedrom. Predsedstvo RS je 3. februarja 1992 sprejelo Splošni načrt organizacije, opremljanja in oboroževanja ter usposabljanja TO, na osnovi katerega je RŠTO izdelal projekt organizacije TO. Predlagana struktura TO je temeljila na izkušnjah organiziranosti TO, izkušnjah, pridobljenih v vojni, upoštevala je značilnosti oboroženih sil sodobnih vojsk ter je v smislu priprav na oborožen spopad izhajala iz ocene, da bi bil v morebitnem napadu na državo Slovenijo napad voden po načelih zračno-kopenske bitke. Razmerje med manevrskim in prostorskim delom je bilo opredeljeno za 1 : 2, TO pa naj bi štela okrog 45.000 mož.²²

21 Janša, »Spremna beseda«, 13–24.

22 Kladnik, *Slovenska vojska*, 34.

The Formation of Slovene Armed Forces

Summary

In order to safeguard the measures of the emerging Slovene country, cores of military resistance were established closely after the disarmament of the Territorial Defence of the Republic of Slovenia (TD). This was followed by the establishment of the army of Slovenia, which was given its final form in the Manoeuvre Structure of National Protection. Thus, a special armed organization that was able to protect Slovenia from any armed surprise was established, less than three months after the disarmament of the Territorial Defence of the Republic of Slovenia, with substantial help from the special unit and special units of the Slovenian militia. It was formed during a well-prepared secret action led by Tone Krkovič. The Manoeuvre Structure therefore has to be seen as a preparatory stage in establishing the defence of the Slovene territory in the context of the new autonomous and independent country. It was a unique organization which, during the period of the abolition of the Party's Territorial Defence and the establishment of the armed forces of the new, democratic Slovenia, had to act as the Slovenia's armed force in the preparations for the Slovenian War of Independency. Thus, the concept of operation and leadership of the Slovene armed forces was completely reshaped. With the adoption of the constitutional amendments package, the legal conditions to again take over command of the entire TD of the Republic of Slovenia were also fulfilled and Janez Slapa appointed as the TD's acting head. Despite all pressures and

threats, preparations for the inevitable armed conflict continued. It was not until 1991 in the long national history of Slovenia that the Slovenes gained their statehood and democratic arrangement. What contributed to the achievement of Slovenia's independence in 1991 was a combination of favourable external circumstances, maturity of the general belief in Slovenia that a historical chance to become independent had to be seized and the unity of action of the leaders of independence, who were able to strike a military balance in the battles with the Yugoslav Army and achieve peace in hard negotiations with the European community without relinquishing the fundamental aim. Commitment to the idea of an independent country, which was confirmed in a referendum by a large majority of the Slovene citizens, and determination of the Slovene political leadership and members of the armed forces and civil defence enabled during the preparations for the Slovene Defensive War and victory in that war the TD to grow into a modern armed force, namely the Slovenian Armed Forces. It is particularly the decisive patriotic actions of the members of the Slovenian Armed Forces in the 1991 Defensive War that represent one of the fundamental values of the Slovenian Armed Forces. These values are the agents and driving force on which the decision-making and the realization of goals and tasks are based in the national and international environment, since they are grounded in universal human values and the values of Slovene society.